

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
SIEGBERT ALBER

της 22ας Φεβρουαρίου 2001¹

I — Εισαγωγή

1. Η παρούσα διαδικασία εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως κινήθηκε κατόπιν αιτήσεως του Conseil d'État (Γαλλία). Με την αίτησή του αυτή, το Conseil d'État θέτει ζήτημα συμβατού με το κοινοτικό δίκαιο της ρυθμίσεως ενός κράτους μέλους που προβλέπει για τις γυναίκες το ευεργέτημα υπολογισμού ενός επιπλέον συντάξιμου έτους υπηρεσίας για καθένα από τα τέκνα τους. Ο προσφεύγων στην κύρια δίκη (στο εξής: προσφεύγων) είναι πατέρας τριών τέκνων και ζητεί, ως εκ τούτου, την αναγνώριση τριών συνταξίμων ετών υπηρεσίας σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, η οποία θεωρεί ότι παραβιάζει την αρχή της ισότητας των αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών, εφόσον επιφυλάσσει τον μεγαλύτερο χρόνο για τον υπολογισμό της συντάξεως στις γυναίκες.

2. Τίθεται επίσης το ζήτημα αν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου που ίσχυαν κατά τον χρόνο ασκήσεως των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, ήτοι το 1991, ή οι ισχύουσες κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, ήτοι το 1999.

II — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

3. Ο προσφεύγων είναι Γάλλος magistrat², ο οποίος, ως σύμβουλος στο cour d'appel (Εφετείο) του Παρισιού αποσπάστηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών, για να ασκήσει στη συνέχεια τα καθήκοντά του στη Νομική υπηρεσία της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Άσκησε τα συνταξιοδοτικά του δικαιώματα από 15ης Φεβρουαρίου 1991. Η σύνταξη εγκαθαρίστηκε με απόφαση (arrêté) της 1ης Ιουλίου 1991, που του γνωστοποιήθηκε με επίδοση στις 11 Μαΐου 1992. Η σύνταξη υπολογίστηκε βάσει μόνον των πραγματικών ετών υπηρεσίας του. Ο προσφεύγων αμφισβητεί αυτόν τον τρόπο υπολογισμού και ζητεί τη λήψη υπόψη τριών ακόμη συνταξίμων ετών υπηρεσίας επικαλούμενος το άρθρο L. 12, στοιχείο b), του code des pensions civiles et militaires de retraite (κώδικα συντάξεων για δημοσίους υπαλλήλους και στρατιωτικούς, στο εξής: κώδικα συντάξεων)³, που προβλέπει χορήγηση επιδόματος στις γυναίκες υπαλλήλους για καθένα από τα τέκνα τους.

4. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι σύμφωνα με τη γενική αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών, ιδίως στον τομέα της ισότητας των αμοιβών, το επίδομα πρέπει να χορηγηθεί και σ' αυτόν ως πατέρα

2 — Πρόκειται για γενικό όρο για ανωτέρους υπαλλήλους, δικαστές και εκπροσώπους της εισαγγελικής αρχής.

3 — Για το γράμμα της διατάξεως βλ. κατωτέρω σημείο 14.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

τριών τέκνων. Δεδομένου ότι το σχετικό αίτημά του απορρίφθηκε, προσέφυγε ενώπιον του Conseil d'Etat — το οποίο κρίνει σε πρώτο και τελευταίο βαθμό επί υπαλληλικών διαφορών που αφορούν υπαλλήλους διορισθέντες με υπουργική απόφαση, μεταξύ των οποίων καταλέγονται και οι magistrats — με την οποία ζητούσε την ανύρωση της απόφασής περί συνταξιοδοτήσεώς του, με την οποία δεν του αναγνωριζόταν μακρότερος χρόνος υπηρεσίας για τον υπολογισμό της συντάξεως.

5. Με απόφαση της 28ης Ιουλίου 1999, το εθνικό δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει την έκδοση αποφάσεως και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εμπίπτουν στις αποδοχές του άρθρου 119 της Συνθήκης της Ρώμης (νυν άρθρου 141 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας) οι συντάξεις που υπάγονται στο γαλλικό σύστημα συνταξιοδοτήσεως των υπαλλήλων;

Στην περίπτωση που η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι καταφατική, ενόψει των διατάξεων της παραγράφου 3 του άρθρου 6 του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο Πρωτόκολλο 14 για την κοινωνική πολιτική, παραβιάζουν οι διατάξεις του άρθρου L.12, στοιχείο b, του κώδικα περί πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων την αρχή της ισότητας των αποδοχών;

2) Στην περίπτωση μη εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης της Ρώμης,

εμποδίζουν οι διατάξεις της οδηγίας 79/7 (ΕΟΚ), της 19ης Δεκεμβρίου 1978, τη διατήρηση στη Γαλλία διατάξεων όπως το άρθρο L. 2, στοιχείο b), του κώδικα περί πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων;»

6. Ο προσφεύγων, η Γαλλική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Βελγίου και η Επιτροπή συμμετείχαν στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου.

III — Το εφαρμοστέο δίκαιο

α) *Οι κρίσιμες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου*

7. Το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΚ είχε (το 1991, ήτοι κατά τον χρόνο ασκήσεως των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων του προσφεύγοντος) ως εξής:

«Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου και διατηρεί εν συνεχεία την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών.

Ως αμοιβή νούνται, κατά την έννοια του παρόντος άρθρου, οι συνήθεις βασικοί ή ελάχιστοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας.

2. Ως αμοιβή νούνται, κατά την έννοια του παρόντος άρθρου, οι συνήθεις βασικοί ή ελάχιστοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας.

Η ισότητα αμοιβής χωρίς διακρίσεις φύλου συνεπάγεται:

Η ισότητα των αμοιβών χωρίς διακρίσεις φύλου συνεπάγεται:

α) ότι η αμοιβή η παρεχόμενη για όμοια εργασία που πληρώνεται κατ' αποκοπήν καθορίζεται με βάση την ίδια μονάδα μετρήσεως·

α) ότι η αμοιβή η παρεχόμενη για όμοια εργασία που πληρώνεται κατ' αποκοπήν καθορίζεται με βάση την ίδια μονάδα μετρήσεως·

β) ότι η αμοιβή η παρεχόμενη για εργασία που πληρώνεται με βάση τη χρονική διάρκεια είναι ίδια για όμοια θέση εργασίας.»

β) ότι η αμοιβή η παρεχόμενη για εργασία που πληρώνεται με βάση τη χρονική διάρκεια είναι ίδια για όμοια θέση εργασίας·

8. Κατόπιν τροποποιήσεως και νέας αριθμώσεως με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997 — ήτοι κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως του 1999 — η διάταξη αυτή είναι στο εξής το άρθρο 141 ΕΚ, το οποίο έχει ως εξής:

3) [...]

«1. Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών.

4) Προκειμένου να εξασφαλιστεί εμπράκτως η πλήρης ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία, η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μια επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντι-

σταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία.»

Το άρθρο της 3 ορίζει τα εξής:

9. Το περιεχόμενο της παραγράφου 4 που παρατίθεται στο προηγούμενο σημείο απορρέει από το άρθρο 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος του 1993 που παρατίθεται στο ακόλουθο σημείο.

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται:

α) στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων:

— ασθενείας,

— αναπηρίας,

— γήρατος,

— εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθενείας,

— ανεργίας·

10. Οι δύο πρώτες παράγραφοι του άρθρου 6 του παραρτήματος της 1ης Νοεμβρίου 1993 που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο 14 για την κοινωνική πολιτική και του οποίου γίνεται μνεία στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, είναι ταυτόσημες με το τέως άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΚ. Η παράγραφος 3, που συμπληρώνει αυτό το άρθρο, ορίζει τα εξής:

«3. Το παρόν άρθρο δεν κωλύει την εκ μέρους των κρατών μελών διατήρηση ή θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά ευεργετήματα, για την διευκόλυνση της άσκησης μιας επαγγελματικής δραστηριότητας από τις γυναίκες ή για την πρόληψη ή για την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία.»

11. Η οδηγία 79/7/ΕΟΚ που μνημονεύεται στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα είναι η οδηγία του Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισως⁴.

β) στις διατάξεις που αφορούν την κοινωνική πρόνοια, κατά το μέτρο που προορίζονται να συμπληρώσουν ή να υποκαταστήσουν τα συστήματα που αναφέρονται στην περίπτωση α.

4 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160.

2. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις διατάξεις περί παροχών προς επιζώντες ούτε στις διατάξεις περί οικογενειακών παροχών, εκτός αν πρόκειται για οικογενειακές παροχές που χορηγούνται ως προσαύξηση παροχών που οφείλονται λόγω των κινδύνων που αναφέρονται στην παράγραφο 1 περίπτωσι α.

- την υποχρέωση καταβολής εισφορών και τον υπολογισμό των εισφορών,
- τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων λόγω συζύγου και προστατευμένου προσώπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών.

3. Προκειμένου να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της ίσης μεταχειρίσεως στα επαγγελματικά συστήματα, το Συμβούλιο θα εκδώσει, κατόπιν προτάσεως της Επιτροπής, διατάξεις που θα καθορίσουν το περιεχόμενο, την έκταση και τους τρόπους εφαρμογής της αρχής αυτής.»

2. Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως δεν θίγει τις διατάξεις περί προστασίας της γυναίκας λόγω μητρότητας.»

13. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο b), έχει ως εξής:

12. Το άρθρο 4 της οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της:

«1. Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

α) [...]

- το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους πρόσβασης στα συστήματα αυτά,

β) τα πλεονεκτήματα που παρέχονται επί ασφαλίσεως γήρατος στα πρόσωπα που έχουν αναθρέψει τέκνα. Την απόκτηση δικαιωμάτων επί παροχών μετά από περιόδους διακοπής της εργασίας, λόγω μορφώσεως των τέκνων·

γ) έως ε) [...]»

γ) έως ε) [...]»

2. [...]»

β) Οι εθνικού δικαίου διατάξεις

14. Το άρθρο L. 12, στοιχείο β), του κώδικα συντάξεων έχει, στην ουσία, ως εξής:

«Στα πραγματικά συντάξιμα έτη προστίθεται, υπό τις προϋποθέσεις που ορίζονται με πράξη της διοικήσεως, τα ακόλουθα επιδόματα:

α) [...]»

γ) Επιδόματα στις γυναίκες υπαλλήλους (femmes fonctionnaires) για έκαστο των γεννημένων σε γάμο τέκνων τους, των φυσικών τέκνων των οποίων η καταγωγή είναι βεβαία, ή των θετών τέκνων τους και υπό την επιφύλαξη ότι ασχολήθηκαν με την ανατροφή τους τουλάχιστον για εννέα έτη πριν από τη συμπλήρωση του εικοστού πρώτου έτους της ηλικίας τους, για έκαστο των άλλων τέκνων που αναφέρονται στο άρθρο L. 18, παράγραφος 2.

15. Το άρθρο L. 18 του κώδικα συντάξεων, στο οποίο γίνεται παραπομπή, είναι διάταξη σχετική με προσαυξήσεις συντάξεων λόγω οικογενειακής καταστάσεως, η οποία ισχύει ανεξαρτήτως φύλου. Το άρθρο L. 18, παράγραφος 1, ορίζει ότι χορηγείται προσαύξηση στους συνταξιούχους που έχουν αναθρέψει τουλάχιστον τρία τέκνα. Στη δεύτερη παράγραφο της διατάξεως ακολουθεί απαρίθμηση των τέκνων που μπορούν να θεωρηθούν «τέκνα» υπό την έννοια αυτής της διατάξεως. Εκτός από τα προπαρατεθέντα στο άρθρο L. 12, στοιχείο β), πρόκειται για τα τέκνα των συζύγων από προηγούμενο γάμο, τα φυσικά τέκνα των οποίων είναι βεβαία η καταγωγή και τα θετά τέκνα τους. Εν συνεχεία, παρατίθενται τρεις κατηγορίες τέκνων των οποίων η επιμέλεια βαρύνει, βάσει δικαστικής αποφάσεως, με τη μία ή την άλλη μορφή, τον δικαιούχο συντάξεως, ήτοι τέκνα, για τα οποία ο δικαιούχος συντάξεως ασκεί γονική μέριμνα και τα οποία έχουν τεθεί υπό την επιτροπεία του και έχει περιλάβει στο νοικοκυριό του.

16. Επιπλέον, το άρθρο R. 13 του κώδικα συντάξεων διευκρινίζει περαιτέρω το περιεχόμενο του άρθρου L. 12, στοιχείο β), ορίζοντας τα εξής:

«Το προβλεπόμενο στο άρθρο L. 12, στοιχείο β), επίδομα υπέρ των γυναικών υπαλλήλων χορηγείται για ένα έτος για καθένα από τα νόμιμα τέκνα τους, τα αναγνωρισμένα φυσικά τέκνα τους, καθώς και για κάθε ένα

από τα άλλα τέκνα τα οποία, κατά την ημερομηνία παύσεως του υπαλλήλου, έχουν ανατραφεί από αυτόν υπό τις συνθήκες και για τη διάρκεια που προβλέπει το εν λόγω άρθρο.»

IV — Οι ισχυρισμοί των διαδίκων

Ο προσφεύγων

17. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι η επίδικη σύνταξη υπαλλήλου αποτελεί «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ είτε του άρθρου 141 ΕΚ. Στηρίζει την άποψή του αφενός σε μια ανάλυση του γαλλικού συστήματος συνταξιοδότησεως των υπαλλήλων και, αφετέρου, στη νομολογία του Δικαστηρίου⁵. Όσον αφορά το ερώτημα εάν το άρθρο L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων παραβιάζει την αρχή της ισότητας των αμοιβών ενόψει του άρθρου 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική, ο προσφεύγων υπογραμμίζει ότι αυτή η διάταξη δεν έχει εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση, διότι ο κρίσιμος χρόνος για την αξιολόγηση της νομικής καταστάσεως είναι ο χρόνος εκδόσεως της αποφάσεως περί συνταξιοδότησεως, ήτοι η 1η Ιουλίου 1991, ενώ το πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική υπογράφηκε μόλις στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ από 1ης Νοεμβρίου 1993. Αυτή η διάταξη αποτελεί «νέο κανόνα δικαίου», που δεν επιτρέπεται να εφαρμοστεί ως έννομη συνέπεια

επί πραγματικών περιστατικών που ανάγονται σε προγενέστερο χρόνο.

18. Η απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα προϋποθέτει, κατά τον προσφεύγοντα, ανάλυση του άρθρου L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων. Από μόνο το γράμμα της διατάξεως προκύπτει ότι το επίδομα χορηγείται υπό διαφορετικές προϋποθέσεις. Αφενός, τονίζει ότι, όσον αφορά τα γεννηθέντα σε γάμο, τα φυσικά και τα θετά τέκνα, το επίδομα χορηγείται ανεξαρτήτως της προϋποθέσεως ανατροφής των τέκνων, επομένως, βάσει της μητρότητας και μόνον.

19. Αφετέρου, το επίδομα για τα τέκνα των οποίων γίνεται μνεία στο άρθρο 18 του κώδικα συντάξεων εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι ο δικαιούχος τα ανέθρεψε για τουλάχιστον εννέα έτη, χωρίς ωστόσο να είναι αναγκαίο η ανατροφή να επέφερε επίσης μειονεκτήματα οποιασδήποτε μορφής στον επαγγελματικό του βίο. Επιπλέον, παρατηρεί, ούτε αυτή η διάταξη αφορά, άλλωστε, τον προσφεύγοντα, οπότε δεν είναι κρίσιμη εν προκειμένω.

20. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται πως το γεγονός ότι το επίδομα στην πρώτη από τις περιπτώσεις που ρυθμίζει ο νόμος δεν συνδέεται με χρόνο απουσίας από την εργασία λόγω άδειας μητρότητας, που ενδεχομένως συνεπάγεται μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία, επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι ισχύει και για τέκνα που γεννήθηκαν σε χρόνο κατά τον οποίο η μητέρα δεν είχε ακόμη την ιδιότητα της υπαλλήλου, ή την είχε απολέσει καθώς και σε περιπτώσεις στις οποίες δεν ήταν σε ενεργό υπηρεσία. Το επίδομα δεν συνδέεται, επομένως, με μει-

⁵ — Αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 1994 στην υπόθεση C-7/93, *Beune* (Συλλογή 1994, σ. I-4471) της 13ης Μαΐου 1986 στην υπόθεση 170/84, *Bilka* (Συλλογή 1986, σ. 1607) της 6ης Οκτωβρίου 1993 στην υπόθεση C-109/91, *Ten Oever* (Συλλογή 1993, σ. I-4879), και της 14ης Δεκεμβρίου 1993, C-110/91, *Moroni* (Συλλογή 1993, σ. I-6591).

ονέκτημα στον επαγγελματικό βίο, το οποίο προκύπτει από το γεγονός ότι η μητέρα είναι υποχρεωμένη να λάβει άδεια μητρότητας. Εκτός τούτου, το επίδομα εξασφαλίζεται και για θετά τέκνα.

χείο b), του κώδικα συντάξεων θεσπίζει διάκριση λόγω φύλου, το μόνο ζήτημα που τίθεται είναι εάν υφίσταται, εν προκειμένω, εξαίρεση του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 79/7. Η ανάλυση του άρθρου L. 12, στοιχείο b), έδειξε ότι τούτο δεν συνιστά, λόγω της εκτάσεως εφαρμογής του, μέτρο για την προστασία της μητρότητας.

21. Ο προσφεύγων συνάγει ότι σε περίπτωση που το επίδομα χορηγείται μόνον βάσει της ιδιότητας του γονέα, τότε δεν εξηγείται γιατί οι άνδρες ως γονείς αποκλείονται από αυτό το σύστημα. Ο προσφεύγων, ο οποίος κατά τον χρόνο της γεννήσεως των τέκνων του τελούσε σε απόσπαση, πρέπει να τύχει ίσης μεταχείρισεως όπως και μια γυναίκα υπάλληλος, η οποία κατά τον χρόνο γεννήσεως του τέκνου της απέχει από την ενεργό υπηρεσία ή τελεί σε απόσπαση. Το γεγονός ότι οι γυναίκες υπάλληλοι υποχρεούνταν να λάβουν άδεια μητρότητας από το όργανο στο οποίο έχουν αποσπαστεί δεν πρέπει να έχει αρνητική επιρροή στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία στο όργανο στο οποίο υπηρετούσαν αρχικώς.

24. Σύμφωνα με το άρθρο 7 της οδηγίας 79/7, ένα κράτος μέλος μπορεί να αποκλείσει ορισμένες διατάξεις από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι στην προκειμένη περίπτωση, τίθεται μόνον ζήτημα εφαρμογής του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο b). Ωστόσο, αποδείχθηκε ήδη ότι το επίδομο πλεονέκτημα δεν συνδέεται με την «ανατροφή» τέκνων, αλλά μόνο με τη μητρότητα. Η διάταξη περί εξαιρέσεως δεν έχει, επομένως εφαρμογή. Ως εκ τούτου, το άρθρο L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων αντίκειται επίσης στην οδηγία 79/7.

22. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι, ως εκ τούτου, υπέστη διάκριση λόγω φύλου. Πρόκειται προδήλως για παράβαση του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Παράβαση υφίσταται ακόμη και σε περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 3, του πρωτοκόλλου για την κοινωνική πολιτική — γεγονός που, ωστόσο, δεν είναι δυνατό κατά την άποψη του προσφεύγοντα.

Η Γαλλική Κυβέρνηση

25. Η Γαλλική Κυβέρνηση εκφράζει αμφιβολίες σχετικά με το εάν οι συντάξεις σύμφωνα με τον κώδικα συντάξεων συνιστούν «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου L. 12, της Συνθήκης. Βάσει της αποφάσεως Defrenne⁶, οι συντάξεις βάσει νομικού συστήματος κοινωνικής ασφάλειας δεν αποτελούν αμοιβή υπό την έννοια του άρθρου 119, αλλά εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7 σύμφωνα με το άρθρο της 3, παράγραφος 1. Η Γαλλική

23. Κατά την άποψη του προσφεύγοντα δεν είναι αναγκαίο να δοθεί απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα. Επομένως, οι σχετικές παρατηρήσεις του είναι αμυγώς υποθετικής φύσεως. Δεδομένου ότι δεν υφίσταται αμφιβολία ότι το άρθρο L. 12, στοι-

⁶ — Απόφαση της 25ης Μαΐου 1971, 80/70 (Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 813, σημείο 7).

Κυβέρνηση διερωτάται ποιος χαρακτηρισμός πρέπει να δοθεί στο γαλλικό σύστημα συνταξιοδότησεως των υπαλλήλων, δεδομένου ότι τούτο ρυθμίζεται πλήρως εκ του νόμου και αφορά το σύνολο των υπαλλήλων, οι οποίοι, όπως τονίζει, μπορούν να θεωρηθούν “κατηγορία εργαζομένων”⁷, τόσο ενόψει του αριθμού τους όσο και ενόψει του ενιαίου των ρυθμίσεων που έχουν εφαρμογή σ’ αυτούς.

26. Με την απόφαση Beune⁸, το δικαστήριο υπήγαγε το ολλανδικό σύστημα συντάξεων στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Μεταξύ του ολλανδικού και του γαλλικού συστήματος συνταξιοδότησεως υφίστανται ομοιότητες αλλά και διαφορές. Σε αντίθεση με το ολλανδικό σύστημα, το γαλλικό δεν είναι επικουρικό σύστημα, αλλά εξασφαλίζει επίσης τη βασική σύνταξη. Το ολλανδικό σύστημα συνταξιοδότησεως βασίζεται στην κεφαλαιοποίηση των εισφορών, που διαικούνται ισομερώς από ένα ταμείο συνταξιοδότησεως, ενώ οι γαλλικές συντάξεις προκύπτουν απευθείας από τον νόμο περί των δημοσίων οικονομικών.

27. Η Γαλλική Κυβέρνηση τονίζει ότι το Δικαστήριο έθεσε, ωστόσο, ως αποφασιστικό κριτήριο τον άμεσο σύνδεσμο μεταξύ της παροχής και της θέσεως απασχολήσεως, που απαντά και στο γαλλικό σύστημα. Ως εκ

τούτου, η Γαλλική Κυβέρνηση δέχεται ότι οι συντάξεις στο πλαίσιο του γαλλικού συστήματος μπορούν να θεωρηθούν «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 199 της Συνθήκης ΕΟΚ.

28. Στη συνέχεια, η Γαλλική Κυβέρνηση εξετάζει τη διαχρονική εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, 141 ΕΚ και του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική. Το άρθρο 119 της Συνθήκης δεν τροποποιήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Σε αυτή τη Συνθήκη, που υπογράφηκε στις 7ης Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ από 1ης Νοεμβρίου 1993, επισυνάπτεται, ωστόσο, το πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική. Η διάταξη της Συνθήκης έλαβε την τωρινή της μορφή ως άρθρο 141 ΕΚ με την Συνθήκη του Άμστερνταμ, που υπογράφηκε στις 2 Οκτωβρίου 1997 και τέθηκε σε ισχύ από 1ης Μαΐου 1999. Το πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο των πρωτοκόλλων που καταργήθηκαν με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, ο οποίος περιέχεται στο άρθρο 6, παράγραφος 3, της εν λόγω Συνθήκης. Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι το πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική εξακολουθεί να ισχύει.

29. Όσον αφορά την απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα, η Γαλλική Κυβέρνηση εκτιμά ότι ο κρίσιμος χρόνος για την αξιολόγηση της νομικής καταστάσεως είναι ο χρόνος εκδόσεως της επίδικης αποφάσεως περί συνταξιοδότησεως, ήτοι η 1η Ιουλίου 1991. Θεωρεί επίσης δυνατή, αφετέρου, τη λήψη υπόψη της ημερομηνίας υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, ήτοι την 28η Ιουλίου 1999. Στην πρώτη περίπτωση εφαρμογή έχει, όπως τονίζει, το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΚ ως είχε αρχι-

7 — Βλ. απόφαση επί της υποθέσεως Defrenne (στην οποία γίνεται παραπομπή βάσει της υποσημείωσης 6, σκέψη 7).

8 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5.

κώς· στη δεύτερη περίπτωση, εφαρμογή έχει το άρθρο 141 ΕΚ καθώς και το άρθρο 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο 14 για την κοινωνική πολιτική. Η Γαλλική Κυβέρνηση εξετάζει κατ' αρχάς τη νομική κατάσταση κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως περί προδικαστικής παραπομπής. Για τούτο, στηρίζεται απευθείας στο άρθρο 141, παράγραφος 4, ΕΚ και το άρθρο 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική. Η εφαρμογή του άρθρου L. 12, στοιχείο β), του κώδικα συντάξεων δικαιολογείται βάσει αμφοτέρων των κειμένων.

30. Η παροχή ειδικών πλεονεκτημάτων στις γυναίκες ανεξαρτήτως της εκπροσωπήσεώς τους στον δημόσιο τομέα δικαιολογείται βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική⁹. Συναφώς πρέπει να επισημανθούν ιδίως δύο φαινόμενα. Πρόκειται αφενός για την άσκηση του δικαιώματος γονικής άδειας και αφετέρου για τη σύγκριση της διάρκειας της επαγγελματικής δραστηριότητας των γυναικών και των ανδρών. Το άρθρο 141, παράγραφος 4, ΕΚ, επιτρέπει ανιθέτως τη χορήγηση ειδικών πλεονεκτημάτων προς αντιμετώπιση των μειονεκτημάτων του λιγότερο εκπροσωπούμενου φύλου. Σ' αυτό το πλαίσιο, η Γαλλική Κυβέρνηση παραπέμπει ιδίως στην υποεκπροσώπηση των γυναικών σε ανώτερες θέσεις στην ιεραρχία και αφετέρου στις συνέπειες της μερικής απασχολήσεως.

31. Η Γαλλική Κυβέρνηση προέβαλε, κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας, ότι το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ έχει βεβαίως εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση, ωστόσο πρέπει να ληφθούν επίσης υπόψη οι εξελίξεις που διαφαίνονται στο

άρθρο 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική και του άρθρου 141, παράγραφος 4, ΕΚ. Επιπλέον, το Δικαστήριο προέβη, στο πλαίσιο των αποφάσεων *Abrahamsson et Anderson*¹⁰ και *Badeck* κ.λπ.¹¹, στην εξέταση των εκάστοτε διατάξεων των κρατών μελών βάσει του άρθρου 141, παράγραφος 4, ΕΚ, παρά το γεγονός ότι οι αποφάσεις είχαν εκδοθεί πριν από τη θέσπιση του τελευταίου.

32. Όσον αφορά το άρθρο 119 της Συνθήκης, η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει την άποψη ότι αυτή η διάταξη επιτρέπει, ήδη ως είχε αρχικώς, την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων στην επαγγελματική σταδιοδρομία για τις εργαζόμενες. Η διάταξη του άρθρου L. 12, στοιχείο β), του κώδικα συντάξεων είναι, ως εκ τούτου, σε κάθε περίπτωση δικαιολογημένη. Σκοπεί στη λήψη υπόψη μιας κοινωνικής πραγματικότητας, την οποία αντιμετωπίζουν οι γυναίκες υπάλληλοι στην εξέλιξη της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, λόγω του κρίσιμου ρόλου που τους αποδίδεται στην ανατροφή των τέκνων. Η εν λόγω διάταξη σκοπεί στην αντιμετώπιση των μειονεκτημάτων και δυσχερειών στην επαγγελματική σταδιοδρομία των γυναικών υπαλλήλων με τέκνα, ακόμη και στην περίπτωση που δεν σταμάτησαν να εργάζονται στο διάστημα που ασχολούνταν με την ανατροφή των τέκνων.

33. Από τις στατιστικές που επισυνάπτονται στο υπόμνημα προκύπτει ότι οι γυναίκες στις ανώτερες θέσεις της ιεραρχίας της δημόσιας διοικήσεως αποτελούν ως επί το πολύ μειοψηφία. Τούτο εξηγείται από το γεγονός ότι οι γυναίκες με τέκνα θεωρούνται ότι διαθέτουν λιγότερο χρόνο για την επαγγελματική

10 — Απόφαση της 6ης Ιουλίου 2000 στην υπόθεση C-407/98 (Συλλογή 2000, σ. I-5539).

11 — Απόφαση της 28ης Μαρτίου 2000 στην υπόθεση C-158/97 (Συλλογή 2000, σ. I-1875).

τους απασχόληση. Η εξέλιξη της επαγγελματικής σταδιοδρομίας των γυναικών είναι βραδύτερη από εκείνη των ανδρών, διότι στις γυναίκες δεν εμπιστεύονται τις ίδιες θέσεις. Τούτο έχει άμεση επιρροή στις συντάξεις ενόψει του τρόπου υπλογισμού των συντάξεων των υπαλλήλων στη Γαλλία. Το άρθρο L. 12, στοιχείο b), σκοπεύει στην αντιμετώπιση αυτών των διαφορών. Πρόκειται για αντισταθμιστικό μέτρο πραγματικών μειονεκτημάτων στον τομέα των αμοιβών, τα οποία έχουν διαπιστωθεί στην επαγγελματική ζωή των γυναικών με τέκνα.

34. Άλλωστε, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η διάταξη υπέστη έντονη κριτική ως υπεβολικά γενικού χαρακτήρα. Η Γαλλική Κυβέρνηση θεωρεί ότι σχετικά με αυτή την αιτίαση επιβάλλεται να αντιταχθεί ότι η διάταξη αυτή δεν ευνοεί τις γυναίκες γενικώς, αλλά μόνον τις γυναίκες με τέκνα. Στατιστικές της γαλλικής δημόσιας διοίκησης δείχνουν ότι οι γυναίκες που δεν απέκτησαν τέκνα δεν αντιμετώπισαν τις ίδιες δυσκολίες στην εξέλιξη της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.

35. Επομένως, το άρθρο L. 12, στοιχείο b) του κώδικα συντάξεων δεν παραβιάζει τη βασική αρχή της ισότητας των αμοιβών. Αυτή η ανάλυση επιβεβαιώνεται από τις αποφάσεις Kalanke¹², Marschall¹³, Badeck κ.λπ.¹⁴ και Abdoulaye¹⁵. Μόνο για την περίπτωση που το Δικαστήριο δεν θεωρήσει τις συντάξεις των υπαλλήλων «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, η Γαλλική Κυβέρνηση προβάλλει

επικουρικώς την εφαρμογή του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο b), της οδηγίας 79/7. Η σύνδεση μεταξύ του επιδόματος και της ανατροφής των τέκνων γίνεται ρητώς.

36. Μόνο για την περίπτωση που το Δικαστήριο δεν κάνει δεκτή την επιχειρηματολογία της Γαλλικής Κυβέρνησης, η τελευταία ζητεί το διαχρονικό περιορισμό των συνεπειών της αποφάσεως. Διευκρινίζει ότι, ενόψει ενός τέτοιου αιτήματος, το Δικαστήριο εξετάζει κατά κανόνα αν αιτία για την εσφαλμένη ερμηνεία μιας διατάξεως του κοινοτικού δικαίου από ένα κράτος μέλος ήταν η ανασφάλεια δικαίου. Και όσον αφορά τούτο η Γαλλική Κυβέρνηση υπογραμμίζει το βάσιμο της απόψεώς της ενόψει των αποφάσεων Kalanke¹⁶, Marschall¹⁷, Badeck κ.λπ.¹⁸ και Abdoulaye κ.λπ.¹⁹.

Η Βελγική Κυβέρνηση

37. Προκειμένου για την απάντηση στο ερώτημα αν η σύνταξη των υπαλλήλων στη Γαλλία συνιστά «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, η Βελγική Κυβέρνηση παραπέμπει στην απόφαση Barber²⁰, στην οποία το Δικαστήριο είπε επιλέξει «ότι δεν είναι δυνατό να περιληφθούν σ' αυτή την έννοια [...] τα συστήματα ή οι παροχές κοινωνικής ασφάλισης, ιδίως οι συντάξεις λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου

12 — Απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 1995 στην υπόθεση C-450/93 (Συλλογή 1995, σ. I-3051).

13 — Απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 1997 στην υπόθεση C-409/95 (Συλλογή 1997, σ. I-6363).

14 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11.

15 — Απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 1999 στην υπόθεση C-218/98 (Συλλογή 1999, σ. I-5723).

16 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12.

17 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 13.

18 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11.

19 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 15.

20 — Απόφαση της 17ης Μαΐου 1990 στην υπόθεση C-262/88 (Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψη 22).

χρόνου υπηρεσίας, που ρυθμίζονται απευθείας από τον νόμο αποκλείοντας κάθε στοιχείο διαβουλεύσεως στους κόλπους της επιχειρήσεως ή του οικείου επαγγελματικού κλάδου, και που έχουν υποχρεωτική εφαρμογή σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων».

επίδομα υπάγεται, κατά τη Βελγική Κυβέρνηση, σε αυτή τη διάταξη περί εξαιρέσεως, η οποία εκτιμά ότι εξακολουθεί να έχει εφαρμογή, οπότε η επίδικη διάταξη δεν παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

38. Η Βελγική Κυβέρνηση υπογραμμίζει στη συνέχεια ότι ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71²¹ έχει εφαρμογή στα ειδικά συστήματα για τους δημοσίους υπαλλήλους τόσο σε προσωπικό²² όσο και σε πραγματικό επίπεδο, καθώς το άρθρο 1, στοιχείο α', ορίζει την έννοια του «ειδικού συστήματος για τους δημοσίους υπαλλήλους» ως «κάθε σύστημα κοινωνικής ασφάλισης το οποίο διαφέρει από το γενικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης που εφαρμόζεται στους μισθωτούς των οικείων κρατών μελών και στο οποίο υπάγονται άμεσα όλες, ή ορισμένες, κατηγορίες δημοσίων υπαλλήλων ή των εξομοιούμενων προς αυτούς».

Η Επιτροπή

40. Κατόπιν παραπομπής στις αποφάσεις *Beune*²³ και *Εβρενόπουλος*²⁴, η Επιτροπή θεωρεί ότι οι γαλλικές συντάξεις των υπαλλήλων έχουν χαρακτήρα αμοιβής. Σχετικά με το ζήτημα του συμβατού του άρθρου L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων με τη γενική αρχή της ισότητας των αμοιβών η Επιτροπή προβάλλει ότι σύμφωνα με το γράμμα αυτής της διατάξεως, το αποφασιστικό κριτήριο για τη χορήγηση του επιδόματος είναι η ύπαρξη τέκνων. Σε αυτή την περίπτωση, είναι δυσχερές να κατανοηθεί γιατί το επίδομα δεν χορηγείται και σε άρρενες υπαλλήλους, οι οποίοι έχουν τέκνα. Το Δικαστήριο απέδειξε, στο πλαίσιο της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ²⁵, ότι την ιδιότητα του γονέα μπορούν να έχουν συγχρόνως οι εργαζόμενοι άρρενες και οι εργαζόμενες θήλειες²⁶. Η Επιτροπή υποστηρίζει την άποψη ότι η χορήγηση του επιδόματος αποκλειστικά στις γυναίκες υπαλλήλους υπό την ιδιότητά τους ως γονέων συνιστά άμεση διάκριση των αρρένων υπαλλήλων υπό την ιδιότητά τους ως γονέων.

39. Δεδομένου ότι το γαλλικό σύστημα συνταξιοδοτήσεως των δημοσίων υπαλλήλων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, μπορεί να θεωρηθεί, σύμφωνα με αυτό, κατ' εφαρμογήν των κριτηρίων που τέθηκαν με την απόφαση *Barber*, ότι οι συντάξεις που καταβάλλονται σύμφωνα με αυτό το σύστημα δεν αποτελούν «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, η Βελγική Κυβέρνηση παραπέμπει στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 79/7. Το επίδικο

23 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5.

24 — Απόφαση της 17ης Απριλίου 1997, C-147/95 (Συλλογή 1997, σ. I-2057).

25 — Οδηγία του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 005/002, σ. 70).

26 — Βλ. απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 1988, 312/86, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1988, σ. 6315).

21 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 1971 περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας όπως έχει τροποποιηθεί με τον κανονισμό (ΕΚ) 1606/93 του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 1993 (ΕΕ L 209, σ. 1).

22 — Βλ. άρθρο 1, στοιχείο α), περίπτωση i), του κανονισμού 1408/71, όπως έχει τροποποιηθεί από τον κανονισμό 1606/93.

41. Τέλος, τίθεται το ζήτημα εφαρμογής του «πρωτοκόλλου Barber»²⁷. Το πρωτόκολλο αυτό, που τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993, προβλέπει τα εξής: «Για την εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης, οι δυνάμει επαγγελματικού συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων παροχές δεν θεωρούνται αμοιβή εφόσον αντιστοιχούν σε περιόδους απασχόλησης πριν από τις 17 Μαΐου 1990, με εξαίρεση τους εργαζόμενους ή τους δικαιούχους οι οποίοι πριν από αυτή την ημερομηνία είχαν ασκήσει δικαστική προσφυγή ή καταθέσει αντίστοιχη ένσταση σύμφωνα με το ισχύον εθνικό δίκαιο».

42. Δεν αμφισβητείται ότι τα επίδικα επιδόματα αφορούν τον χρόνο καταβολής των συντάξεων, ήτοι ημερομηνία μεταγενέστερη της 17ης Μαΐου 1990. Επομένως, το «πρωτόκολλο του Barber» δεν έχει εφαρμογή *ratione temporis*. Το πλεονέκτημα που εξασφαλίζει το άρθρο L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων επίσης δεν μπορεί να θεωρηθεί «θετικό μέτρο» υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική. Το γεγονός ότι η παροχή επιφυλάσσεται μόνο στις γυναίκες υπαλλήλους βαίνει, κατά την άποψη της Επιτροπής, πέραν των ορίων της εξαιρέσεως. Επομένως, η Επιτροπή υποστηρίζει την άποψη ότι το άρθρο L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων δεν συνάδει με το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ με το άρθρο 141 ΕΚ.

43. Δεδομένου ότι το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα υποβλήθηκε μόνο για την περί-

πτωση που δεν έχει εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, και η Επιτροπή θεωρεί πάντως ότι αυτό έχει εφαρμογή, η τελευταία εξετάζει το δεύτερο ερώτημα μόνον επικουρικός. Το γεγονός ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο b), της οδηγίας 79/7 προβλέπει εξαίρεση από την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως για την ανατροφή τέκνων, δεν σημαίνει, κατά την Επιτροπή, ότι η ίδια εξαίρεση έχει εφαρμογή στην περίπτωση που το κράτος μέλος εξαρτά ένα πλεονέκτημα από μόνο το γεγονός ότι κάποιος έχει αποκτήσει τέκνα.

V — Εκτίμηση

44. Επιβάλλεται, εκ προοιμίου, να δοθεί απάντηση στο ερώτημα ποια από τις επικληθείσες διατάξεις έχει εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση από χρονικής απόψεως. Όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις των διαδίκων, κρίσιμος χρόνος είναι είτε ο χρόνος εκδόσεως της προσαλλομένης αποφάσεως, ήτοι η 1η Ιουλίου 1991, είτε ο χρόνος υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, ήτοι η 28η Ιουλίου 1999. Στην πρώτη περίπτωση, εφαρμογή έχει το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ ως είχε αρχικώς, στο οποίο δεν προβλεπόταν ακόμη (ρητώς) η δυνατότητα χορηγήσεως ειδικών πλεονεκτημάτων προς αντιστάθμιση μειονεκτημάτων στον επαγγελματικό βίο. Στη δεύτερη περίπτωση, εφαρμογή έχει το άρθρο 141 ΕΚ, που προβλέπει αυτή τη δυνατότητα στην τέταρτη παράγραφό του. Αν βασιστεί κανείς στην ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, μπορεί

27 — Πρωτόκολλο 2 σχετικά με το άρθρο 119 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

να τεθεί ζήτημα εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική, που τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993, και το οποίο προβλέπει επίσης αυτή τη δυνατότητα. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων τούτο να αποδειχθεί χρήσιμο για την ερμηνεία και την κατανόηση του άρθρου 119 της Συνθήκης.

45. Η δικηγόρος του προσφεύγοντος τόνισε στην προφορική διαδικασία ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκδώσει απόφαση βάσει της ισχύουσας κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως νομοθεσίας. Ως εκ τούτου, τα προδικαστικά ερωτήματα επιβάλλεται να εξεταστούν κατ' αρχάς βάσει του χρόνου εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως περί συνταξιοδοτήσεως, ήτοι κατ' εφαρμογήν του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ ως είχε αρχικώς. Αυτή η διαδικασία φαίνεται λογική, διότι η έννοια της αμοιβής ως τέτοια δεν τροποποιήθηκε ουσιαστικά με την τροποποίηση αυτής της διατάξεως, η οποία έγινε κατόπιν του άρθρου 141 ΕΚ. Σε περίπτωση λοιπόν που το επίδομα αποδειχθεί συμβατό με το άρθρο 119 της Συνθήκης, το προσηγυθέν ερώτημα περί του εφαρμοστέου δικαίου καθίσταται περιττό.

46. Το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ ορίζει στο πρώτο του εδάφιο ότι κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών. Κατά την παράγραφο 2 αυτής της διατάξεως, ως «αμοιβή» νοούνται κατά την έννοια του άρθρου οι συντάξεις βασικοί ή ελάχιστοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας. Δεδομένου ότι στην προκειμένη περίπτωση δεν

πρόκειται για αμοιβή στο πλαίσιο ενεργού σχέσεως εργασίας, αλλά για συνταξιοδοτική παροχή, δεν μπορεί παρά να πρόκειται για «άλλα οφέλη» που παρέχει ο εργοδότης στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας.

47. Εργοδότης στη δημόσια διοίκηση είναι το κράτος. Αυτό ισχύει και στο πλαίσιο της γαλλικής δημόσιας διοικήσεως, όπου οι αμοιβές καταβάλλονται από το κράτος και οι πληρωμές βασίζονται — όπως ρητώς παρατέθηκε στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας — στον νόμο περί κρατικών εσόδων. Κατά το μέτρο που οι συντάξεις αφορούν γενικό σύστημα ασφαλίσεως γήρατος για υπαλλήλους, τίθεται το ζήτημα αν η περίληψη αυτών στον όρο «αμοιβή» αντίκειται στην απόφαση Defrenne I²⁸. Σε αυτή την απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι «δεν είναι δυνατό (...) να περιληφθούν σε αυτή την έννοια (...) τα συστήματα ή οι παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως, ιδίως οι συντάξεις λόγω αποχωρήσεως, που ρυθμίζονται απευθείας από τον νόμο αποκλείοντας κάθε στοιχείο διαβουλεύσεως στους κόλπους της επιχείρησης ή του ενδιαφερόμενου επαγγελματικού κλάδου, και που έχουν υποχρεωτική εφαρμογή σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων»²⁹.

48. Αντιθέτως, το Δικαστήριο περιέλαβε στην έννοια της αμοιβής παροχές που οφείλονται βάσει του ισχύοντος για μια επιχείρηση συστήματος συνταξιοδοτήσεως το οποίο πηγάζει από σύμβαση, οι οποίες παρέχονται συμπληρωματικά με τις κοινωνικές παροχές που οφείλονται δυνάμει της

28 — Βλ. απόφαση Defrenne I (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6).

29 — Βλ. απόφαση Defrenne I (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6, σελήνη 7).

γενικής ισχύος εθνικής νομοθεσίας³⁰. Το γεγονός ότι επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα επιχειρήσεων προβλέπεται από τον νόμο και εν μέρει αντικαθιστά το γενικό προβλεπόμενο εκ του νόμου σύστημα δεν εμπόδισε το Δικαστήριο να περιλάβει τις συντάξεις που καταβάλλονται σύμφωνα με ένα τέτοιο σύστημα στην έννοια του όρου αμοιβή³¹. Ακόμη και η εν τω μεταξύ έναρξη της ισχύος της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ³² για την αρχή της εφαρμογής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης ουδόλως μετέβαλε την εκτίμηση του Δικαστηρίου ότι οι παροχές λόγω γήρατος βάσει συμπληρωματικού συστήματος επαγγελματικής συντάξεως θεωρούνται «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ και οι ανισότητες μεταχειρίσεως που μπορούν να διαπιστωθούν βάσει μόνον των τεθέντων με αυτή κριτηρίων «όμοια εργασία» και «ίση αμοιβή», θεωρούνται απαγορευμένη διάκριση³³.

49. Στην υπόθεση Beune³⁴ το Δικαστήριο έπρεπε να λάβει για πρώτη φορά θέση ως προς ένα διεπόμενο από το υπαλληλικό δικαίωμα σύστημα ασφάλειας γήρατος. Επρόκειτο για το ολλανδικό εκ του νόμου ρυθμιζόμενο σύστημα συνταξιοδοτήσεως στο δημόσιο τομέα. Η σύνταξη γήρατος του δημοσίου τομέα ήταν διαρθρωμένη έτσι ώστε οι συνταξιούχοι υπάλληλοι λάμβαναν κατ' αρχάς παροχές βάσει του γενικού εκ του νόμου ρυθμιζόμενου συστήματος συνταξιοδοτήσεως, καθόσον είχαν σχετική αξίωση, στις οποίες προστίθενταν παροχές βάσει συστήματος συνταξιοδοτήσεως των δημοσίων υπαλλήλων.

50. Ο γενικός εισαγγελέας Jacobs έθεσε, με τις προτάσεις του σε αυτήν την υπόθεση³⁵ και βάσει της προηγηθείσας νομολογίας, τέσσερα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μπορούσε να γίνει ο χαρακτηρισμός της παροχής ενόψει του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Αυτά αφορούν τη θέσπιση αυτού με νόμο, τον συμβατικό χαρακτήρα, τη χρηματοδότηση του συστήματος, το κατά πόσον αυτό εφαρμόζεται σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων και τον συμπληρωματικό χαρακτήρα του. Το Δικαστήριο τόνισε επίσης τη σημασία της σχέσεως μεταξύ της παροχής και της εργασίας του εργαζομένου³⁶.

51. Το Δικαστήριο τόνισε ότι για τον χαρακτηρισμό της παροχής στην απόφαση Beune δεν αρκεί η θέσπιση αυτού με νόμο για να το αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ³⁷. Το κριτήριο της διαβουλεύσεως μεταξύ εργοδοτών και εκπροσώπων των εργαζομένων πληρούται μόνον όταν οδηγεί σε τυπική συμφωνία. Στη δημόσια διοίκηση υφίστανται επίσης διαδικασίες διαβουλεύσεων που δεν καταλήγουν οπωσδήποτε σε σύμβαση³⁸. Η εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης δεν εξαρτάται από τον *συμπληρωματικό* χαρακτήρα της παροχής³⁹. Όσον αφορά τη χρηματοδότηση του συστήματος, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το σύστημα συντάξεων βεβαίως διοικείται βάσει κανόνων παρομοίων με εκείνους ενός επαγγελματικού ταμείου συντάξεων. Αυτά τα χαρακτηρι-

30 — Βλ. απόφαση Bilka (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψεις 20 έως 22).

31 — Βλ. απόφαση στην υπόθεση Barber (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψεις 16 και 30).

32 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1986 (ΕΕ L 225, σ. 40).

33 — Βλ. απόφαση στην υπόθεση Moroni (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψεις 22 έως 26).

34 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5.

35 — Βλ. προτάσεις της 27ης Απριλίου 1994 (Συλλογή 1994, σ. I-4474) (απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5).

36 — Βλ. απόφαση Beune (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5, σκέψη 23).

37 — Αυτόθι, σκέψη 26.

38 — Αυτόθι, σκέψη 32.

39 — Αυτόθι, σκέψη 37.

στικά δεν το διαφοροποιούν ουσιαστικά από συστήματα που εμπιστούν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7⁴⁰. Υπό αυτή την έννοια, σημασία έχει και η δυνατότητα του Δημοσίου να χορηγεί συμπληρωματικές παροχές⁴¹.

52. Όσον αφορά τον όρο «γενική κατηγορία εργαζομένων» το Δικαστήριο επισήμανε ότι «δύσκολα μπορεί να εφαρμοστεί σε μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων όπως είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι»⁴².

53. Τέλος, αποφασιστικό κριτήριο αποτελούσε μόνον «η διαπίστωση ότι η σύνταξη καταβάλλεται στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας μεταξύ αυτού και του πρώην εργοδότη του»⁴³. Η σύνταξη, η οποία «αφορά μόνο μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, (η οποία) τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας και το ύψος της (οποίας) υπολογίζεται βάσει του τελευταίου μισθού του υπαλλήλου»⁴⁴, είναι σύνταξη που καταβάλλεται από δημόσια αρχή που είναι παρόμοια με αυτή που καταβάλλει ο εργοδότης του ιδιωτικού τομέα στους πρώην μισθωτούς του⁴⁵, και ως εκ τούτου πρέπει να θεωρηθεί «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ.

54. Το Δικαστήριο επιβεβαιώνει αυτή τη νομολογία στην απόφαση που εξέδωσε στην υπόθεση Εβρενόπουλος⁴⁶. Αυτή η υπόθεση αφορούσε τον χαρακτηρισμό ενός συστήματος συντάξεων κρατικού νομικού προσώπου για τους εργαζομένους⁴⁷. Τούτο είχε θεσπιστεί με νόμο και διεπόταν αποκλειστικά από αυτόν. Το Δικαστήριο θεώρησε μια σύνταξη επιζώντος βάσει αυτού του «επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος»⁴⁸ κατ' εφαρμογήν των αρχών που τέθηκαν με την απόφαση Beune⁴⁹ «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ.

55. Αντιθέτως προς την υπόθεση Beune, η υπόθεση Εβρενόπουλος δεν αφορά σύστημα συντάξεων για υπαλλήλους, αλλά επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, όπου οι σχέσεις εργασίας διέπονται από το ιδιωτικό δίκαιο. Κρίσιμη για την προκειμένη περίπτωση μπορεί, ως εκ τούτου, τελικώς να είναι μόνον η υπόθεση Beune, διότι το Δικαστήριο δεν έχει κληθεί κατά τα λοιπά να εξετάσει σύστημα συνταξιοδοτήσεως που διέπεται από το υπαλληλικό δίκαιο ως προς τον χαρακτήρα του αμοιβής υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Η απόφαση στην υπόθεση Beune μπορεί να προδικάσει την προκειμένη περίπτωση μόνον εάν τα χαρακτηριστικά του γαλλικού συστήματος συνταξιοδοτήσεως συμφωνούν με εκείνα του συστήματος συνταξιοδοτήσεως που αποτελεί το αντικείμενο στην υπόθεση Beune.

56. Το εφαρμοστέο στην προκειμένη περίπτωση σύστημα συνταξιοδοτήσεως ρυθμίζεται επίσης, σύμφωνα με τις υφιστάμενες

40 — Αυτόθι, σκέψη 39.

41 — Αυτόθι, σκέψη 40.

42 — Αυτόθι, σκέψη 42.

43 — Αυτόθι, σκέψη 43.

44 — Αυτόθι, σκέψη 45.

45 — Αυτόθι, σκέψη 45.

46 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 24.

47 — Αυτόθι, σκέψη 3.

48 — Αυτόθι, σκέψη 22.

49 — Βλ. σκέψεις 19 και 20 (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5).

πληροφορίες, εξ ολοκλήρου από τον νόμο. Αυτό ωστόσο δεν αρκεί, όπως προκύπτει από την απόφαση στην υπόθεση Beune, για να αποκλειστεί από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Αυτή η ρύθμιση του συστήματος εκ του νόμου προϋποθέτει ότι δεν βασίζεται σε τυπική συμφωνία μεταξύ εργοδότη και εκπροσώπων των εργαζομένων, ακόμη και αν προηγήθηκαν διαδικασίες διαβουλεύσεων. Το γαλλικό σύστημα συνταξιοδότησης των υπαλλήλων δεν αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, συμπληρωματική συνταξιοδοτική παροχή, αλλά αποτελεί τη βασική σύνταξη για τους υπαλλήλους που emπίπτουν σε αυτό. Επιπλέον, σύμφωνα με την απόφαση Beune, η εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν εξαρτάται από το εάν πρόκειται για βασική ή συμπληρωματική σύνταξη.

57. Η χρηματοδότηση του συστήματος συνταξιοδότησης βασίζεται στον νόμο περί κρατικών εσόδων. Ως εκ τούτου, διαφέρει ουσιαστικά τόσο από ένα σύστημα επαγγελματικού ταμείου συντάξεων καθώς και από το επίδικο στην υπόθεση Beune σύστημα συνταξιοδότησης, που διοικείται εν πάση περιπτώσει, όπως και ένα επαγγελματικό ταμείο συντάξεων. Εν πάση περιπτώσει, το κράτος ως εργοδότης ενεργεί επίσης ως χρηματοδότης του συστήματος συνταξιοδότησης με τα μέσα που διαθέτει — ήτοι εκ του νόμου ρύθμιση και εκτέλεση βάσει του νόμου περί κρατικών εσόδων. Η χρηματοδότηση διαφέρει ως προς αυτό τόσο από εκείνη ενός επαγγελματικού συστήματος συνταξιοδότησης όσο και από εκείνη του γενικού συστήματος συνταξιοδότησης, που κατά κανόνα αποτελείται από εισφορές του εργοδότη και των εργαζομένων, ενώ μπορεί να υφίσταται και υποχρέωση συμπληρωματικής εισφοράς του κράτους.

58. Η ένταξη ή ο αποκλεισμός του συστήματος συνταξιοδότησης από τον όρο «αμοιβή» του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ μόνον βάσει της μορφής χρηματοδότησης φαίνεται δυσχερές. Αναμφιβόλως, το Κράτος ως εργοδότης βαρύνεται, επομένως, με τη χρηματοδότηση των συντάξεων. Αφετέρου, το κράτος δεν μπορεί να συγκριθεί με έναν ιδιώτη εργοδότη και η χρηματοδότηση των παροχών γίνεται από δημοσίους πόρους. Το σύστημα συνταξιοδότησης είναι εν πάση περιπτώσει εκ του νόμου προβλεπόμενο υποχρεωτικό σύστημα συντάξεως γήρατος για τους υπαλλήλους που απασχολούνται στη δημόσια διοίκηση. Ως εκ τούτου, μπορεί βεβαίως να συγκριθεί με το γενικό εκ του νόμου προβλεπόμενο σύστημα συνταξιοδότησης των εργαζομένων που απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα.

59. Σχετικά με το ερώτημα αν οι υπάλληλοι αποτελούν «γενική ομάδα εργαζομένων», το Δικαστήριο έλαβε αμφίβολη θέση, ακόμη και στο πλαίσιο της υποθέσεως Beune, καθόσον δέχθηκε ότι η «ιδιαίτερη επαγγελματική ομάδα» των υπαλλήλων μπορεί «δυσχερώς» να θεωρεί ομάδα εργαζομένων.

60. Κατά το μέτρο που πρόκειται για υποχρεωτικό σύστημα ασφάλισης γήρατος για τους απασχολούμενους στον δημόσιο τομέα, συμμερίζομαι απολύτως τους ενδιασμούς της Γαλλικής Κυβερνήσεως και της Κυβερνήσεως του Βελγίου να εξομοιώσουν τις συντάξεις των υπαλλήλων με ένα επαγγελματικό σύστημα συντάξεων. Δεδομένου ωστόσο ότι το Δικαστήριο κατέστησε, στην υπόθεση Beune, την «σχέση εργασίας» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης

ΕΟΚ το μοναδικό αποφασιστικό κριτήριο και σχετικοποίησε έτσι την προηγούμενη νομολογία σχετικά με τα διαφορετικά κριτήρια, πρέπει και εμείς να βασιστούμε σ' αυτό το κριτήριο.

με το άρθρο 119, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο της Συνθήκης ΕΟΚ:

«α) ότι η αμοιβή η παρεχόμενη για όμοια εργασία που πληρώνεται κατ' αποκοπήν καθορίζεται με βάση την ίδια μονάδα μετρήσεως·

β) ότι η αμοιβή η παρεχόμενη για εργασία που πληρώνεται με βάση τη χρονική διάρκεια είναι η ίδια για όμοια θέση εργασίας·

61. Υπό την έννοια αυτής της νομολογίας, κρίσιμο επομένως είναι το ζήτημα εάν οι συνταξιοδοτικές παροχές μπορούν να οριστούν μόνο βάσει των κριτηρίων «όμοια εργασία» και «ίση αμοιβή» που θέτει άμεσα το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ. Όπως παρουσιάστηκε το γαλλικό σύστημα συνταξιοδοτήσεως των υπαλλήλων στην παρούσα υπόθεση, πρέπει μάλλον να θεωρηθεί ότι πρόκειται για ασφάλεια γήρατος για μια «ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων», η οποία «τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας» και της οποίας «το ύψος υπολογίζεται βάσει του τελευταίου μισθού του υπαλλήλου»⁵⁰. Για την συνέχεια της ανάλυσεως επιβάλλεται ως εκ τούτου να θεωρηθεί ότι οι γαλλικές συντάξεις των υπαλλήλων αποτελούν «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ.

63. Το ζήτημα που αφορά η παρούσα διαφορά δεν μπορεί ωστόσο να ενταχθεί σ' αυτές τις κατηγορίες. Τούτο συμβαίνει για διαφόρους λόγους. Αφενός, δεν πρόκειται για αμοιβή που χορηγείται για επαγγελματική δραστηριότητα, αλλά για συνταξιοδοτική παροχή. Αφετέρου, το ύψος αυτής καθορίζεται από διαφόρους παράγοντες, όπως ο αριθμός των συντάξιμων ετών υπηρεσίας, αφενός, και το ύψος του μισθού κατά τους τελευταίους έξι μήνες στην ενεργό υπηρεσία, αφετέρου. Τέλος, το σύστημα των επιδομάτων σύμφωνα με το άρθρο L. 12, στοιχείο β), του κώδικα συντάξεων δεν σχετίζεται άμεσα με την ασκηθείσα δραστηριότητα, αλλά αποσκοπεί στην αντιστάθμιση ορισμένων δυσχερειών που αντιμετώπισε ο υπάλληλος κατά την επαγγελματική του σταδιοδρομία. Το επίδοκο επίδομα για τις γυναίκες υπαλλήλους που είχαν τέκνα είναι ως εκ τούτου μία εκ πολλών αντιστάθμιση.

62. Ως εκ τούτου, πρέπει να εξεταστεί εάν το επίδοκο επίδομα συνιστά απαγορευμένη διάκριση λόγω φύλου. Ίση αμοιβή χωρίς διακρίσεις λόγω φύλου σημαίνει, σύμφωνα

50 — Βλ., απόφαση στην υπόθεση Beune (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5, σελίδα 45).

64. Έτσι, το άρθρο L. 12, στοιχείο α), του κώδικα συντάξεων προβλέπει τη χορήγηση του επιδόματος σε απασχολούμενους εκτός Ευρώπης υπαλλήλους («bonification de dépaysement»). Το άρθρο L. 12, στοιχεία c), d), e), και f), του κώδικα συντάξεων προβλέπουν επιδόματα μεταξύ άλλων για διάφορα είδη υπηρεσιών σε περίοδο πολέμου, στο στρατό, σε κατεχόμενες περιοχές, σε βομβαρδισμένες περιοχές, σε στρατιωτικές επιχειρήσεις κ.λπ. Το άρθρο L. 12, στοιχείο g), του κώδικα συντάξεων θεσπίζει επίδομα για απελαθέντες για πολιτικούς λόγους. Το άρθρο L. 12, στοιχείο h), του κώδικα συντάξεων ρυθμίζει τη χορήγηση επιδόματος στους διδάσκοντες σε επαγγελματικές σχολές κατά τον χρόνο της προκαταρκτικής υπηρεσίας τους («stage professionnel»), που αποτελούσε προϋπόθεση για τη συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής, η οποία οδηγούσε στο διορισμό τους. Το άρθρο L. 12, στοιχείο i), του κώδικα συντάξεων ρυθμίζει τις λεπτομέρειες χορηγήσεως επιδόματος στους στρατιώτες.

65. Η πρόσβαση στο σύστημα επιδοτήσεων είναι κατά βάση ανοιχτή τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Ωστόσο, οι ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση του επιδόματος θα πληρούνται από τους εκπροσώπους του ενός φύλου πολύ συχνότερα απ' ό,τι για εκείνους του άλλου αναλόγως της κατηγορίας επιδόματος για την οποία πρόκειται. Το σύστημα επιδοτήσεων εμφανίζει ως εκ τούτου χαρακτηριστικά, που μπορούν να συγκριθούν με εκείνα του επιδόκου στην υπόθεση Schnorbus⁵¹ συστήματος των προϋποθέσεων της κατά προτεραιότητα προσβάσεως στην προπαρασκευαστική υπηρεσία για την άσκηση νομικών επαγγελματιών.

Το κριτήριο που δίνει δικαίωμα στην κατά προτεραιότητα πρόσβαση στην στρατιωτική υπηρεσία μπορούν να πληρούν βάσει νόμου μόνον οι άνδρες. Το Δικαστήριο έκρινε ότι πρόκειται για άμεση διάκριση λόγω φύλου⁵², η οποία όμως δικαιολογούνταν βάσει των δεδομένων περιστάσεων⁵³.

66. Πρέπει επομένως να εξεταστεί αν το άρθρο L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων συνεπάγεται απαγορευμένη διάκριση λόγω φύλου. Δεδομένου ότι αυτή η διάταξη του κώδικα συντάξεων ισχύει μόνο για γυναίκες, πρόκειται τυπικώς για άνιση μεταχείριση λόγω φύλου. Ωστόσο, δεν είναι μόνο η ιδιότητα της γυναίκας που επιτρέπει τη χορήγηση του επίδικου επιδόματος. Ως εκ τούτου, πρέπει να εξεταστούν περαιτέρω οι λοιπές προϋποθέσεις.

67. Το επίδομα εξαρτάται από τη μητρότητα με την ευρύτερη δυνατή έννοια. Συναφώς, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της φυσικής μητρότητας και της μητρότητας βάσει εννόμου σχέσεως⁵⁴. Το άρθρο L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων ακολουθεί κατά βάση αυτήν την κατανομή. Για τα βιολογικά τέκνα δεν απαιτείται καμία περαιτέρω απόδειξη εκτός από τη μητρότητα, προκειμένου να χορηγηθεί το επίδομα. Στις περιπτώσεις μητρότητας βάσει εννόμου σχέσεως το επίδομα εξαρτάται περαιτέρω από την προϋπόθεση ότι η μητέρα «ανέθρεψε» το ανήλικο τέκνο τουλάχιστον για εννέα έτη.

52 — Αυτόθι, σκέψεις 32, 43 και 44.

53 — Αυτόθι, σκέψη 47.

54 — Για λόγους απλουστεύσεως στο εξής θα χρησιμοποιηθούν αυτοί οι όροι ως γενικοί όροι για διαφορετικές καταστάσεις.

51 — Απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2000, C-79/99 (Συλλογή 2000, σ. I-10997).

68. Ωστόσο, φαίνεται να υφίσταται αντίφαση όσον αφορά τα θετά τέκνα. Αυτά τυγχάνουν ίσης μεταχειρίσεως με τα βιολογικά τέκνα, σύμφωνα με τον νόμο 82-599, της 13ης Ιουλίου 1982⁵⁵ όπως ισχύει σήμερα. Κατά τη διάταξη όπως ίσχυε προηγουμένως, ήτοι με τον νόμο 64-1339, της 26ης Δεκεμβρίου 1964⁵⁶, η διάκριση μεταξύ των βιολογικών τέκνων, για τα οποία δεν ήταν αναγκαίο να αποδειχθεί ο χρόνος ανατροφής, και τα τέκνα βάσει εννόμου σχέσεως, για τα οποία ίσχυε η προϋπόθεση της εννεαετούς ανατροφής προκειμένου να χορηγηθεί το επίδομα, ήταν σαφής. Στη διάταξη για την εκτέλεση του άρθρου L. 12, στοιχείο β), ήτοι το άρθρο R. 13 του κώδικα συντάξεων, απαντά άλλωστε εκ νέου η εν λόγω διαφορά μεταξύ βιολογικών τέκνων και τέκνων εξ εννόμου σχέσεως. Στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας δεν έγινε επίκληση των λόγων που οδήγησαν τον νομοθέτη να εξομοιώσει τα θετά τέκνα με τα βιολογικά τέκνα το 1982. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορούμε επίσης να τους αγνοήσουμε προς το παρόν.

69. Προκειμένου να κριθεί το ζήτημα αν υφίσταται άνιση μεταχείριση λόγω φύλου, πρέπει να εξεταστεί αν η «μητρότητα» υπό

την έννοια της διατάξεως έχει την ίδια έννοια με την «ιδιότητα του γονέα», ή αν υφίστανται αντικειμενικοί λόγοι ώστε η μητρότητα να θεωρηθεί από απόψεως δικαίου των συντάξεων διαφορετική από την ιδιότητα του γονέα. Γι' αυτό τον σκοπό, επιβάλλεται να γίνει η διάκριση μεταξύ βιολογικών τέκνων και τέκνων εξ εννόμου σχέσεως. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε άλλωστε ρητώς ότι επιθυμεί να εξομοιωθεί προς τη μητέρα βιολογικών τέκνων, για τα οποία δεν χρειάζεται καμία περαιτέρω απόδειξη για τη χορήγηση του επιδόματος.

70. Η μητέρα βιολογικών τέκνων ευρίσκεται, από απόψεως επαγγελματικής δραστηριότητας κατά τον χρόνο πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τον τοκετό, σε μια ιδιαίτερη κατάσταση. Αυτό ισχύει κατ' αρχάς λόγω της εκ του νόμου προστάσεως της μητρότητας, που εκτείνεται από την απαγόρευση απασχολήσεως⁵⁷ και τον ελάχιστο χρόνο άδειας⁵⁸, έως την προαιρετική μακρύτερη άδεια μητρότητας⁵⁹. Αλλά και κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης ισχύουν για τις μέλλουσες μητέρες ιδιαίτερες προστατευτικές διατάξεις⁶⁰, που περιορίζουν την επαγγελματική δραστηριότητα και εμποδίζουν τη γενική

55 — *Journal officiel de la République française* της 14ης Ιουλίου 1982, σ. 2239.

56 — *Journal officiel de la République française* της 30ής Δεκεμβρίου 1964, σ. 11835 που ορίζει τα εξής στο άρθρο 12, στοιχείο β):

«Bonification accordée aux femmes fonctionnaires pour chacun de leurs enfants légitimes, naturels reconnus et, sous réserve qu'ils aient été élevés pendant neuf ans au moins au cours de leur minorité, pour chacun de leurs enfants adoptifs ou issus d'un mariage précédent du mari ou ayant fait l'objet d'une délégation judiciaire des droits de puissance parentelle en application des articles 17 (1er et 3e alinéas) et 20 de la loi du 24 juillet 1889 sur la protection des enfants maltraités ou moralement abandonnés»

57 — Βλ. αποφάσεις της 12ης Ιουλίου 1984 στην υπόθεση 184/83, Hofmann (Σύλλογη 1984, σ. 3047, σκέψη 9)· της 3ης Φεβρουαρίου 2000 στην υπόθεση C-207/98, Mahlborg (Σύλλογη 2000, σ. I-549, σκέψεις 6, 7 και 29), και της 23ης Νοεμβρίου 2000 στην υπόθεση C-135/99, Elsen (Σύλλογη 2000, σ. I-10409, σκέψη 7).

58 — Βλ. άρθρο 8 της οδηγίας 92/85/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Οκτωβρίου 1992, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας κατά την εργασία των εργαζόμενων, λεγόμενων και γαλουχουσών εργαζομένων (δεκατη οδηγία κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ) (ΕΕ L 348, σ. 1).

59 — Βλ. απόφαση Hofmann (προσπαρεταθείσα στην υπομνησίση 57).

60 — Βλ. οδηγία 76/207, άρθρο 2, παράγραφος 2 και 3, και οδηγία 92/85· βλ. επίσης απόφαση στην υπόθεση Mahlborg (προπαρεταθείσα στην υπομνησίση 57, σκέψεις 6, 7 και 25).

επαγγελματική διαθεσιμότητα της εγκύνου γυναίκας⁶¹. Παρόμοιες προστατευτικές διατάξεις ισχύουν επίσης και κατά την περίοδο γαλουχίας⁶², που ενεργούν περιοριστικά κατά παρόμοιο τρόπο. Η γυναίκα υφίσταται ειδικούς περιορισμούς λόγω της φυσιολογικής πλευράς της μητρότητας, τις οποίες λαμβάνει υπόψη ο νομοθέτης και οι οποίες έχουν επιρροή στον επαγγελματικό βίο⁶³.

71. Αυτές οι ειδικές περιστάσεις που συνδέονται κατ' ανάγκη με τη μητρότητα αποτελούν αντικειμενικούς λόγους που δικαιολογούν τα ειδικά μέτρα προστασίας που εκτείνονται μέχρι την ειδική αντιστάθμιση που αφορά μόνον τις γυναίκες. Η περίοδος εγκυμοσύνης, τοκετού και γαλουχίας είναι καταστάσεις που δεν μπορεί να αντιμετωπίσει ένας άνδρας και που δεν μπορούν να εξομοιωθούν με τη θέση ενός άνδρα ως πατέρα⁶⁴. Η λήψη υπόψη της μητρότητας ως τέτοιας κατά τον υπολογισμό των συντάξεων ως αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων στον επαγγελματικό βίο φαίνεται ως εκ τούτου να μην αποτελεί, κατ' αρχήν, αδικαιολόγητη διάκριση λόγω φύλου. Έτσι, ενόψει των μειονεκτημάτων που συνδέονται με αυτή, δεν έχει απαραιτήτως σημασία αν η μητρότητα προέκυψε κατά τη διάρκεια της ενεργού σχέσεως εργασίας ή ενδεχομένως πριν από την πρόσληψη στον δημόσιο τομέα. Η μητρότητα μπορεί για παράδειγμα να έχει ήδη προκαλέσει καθυστέρηση στην εκπαίδευση⁶⁵, ούτως ώστε η είσοδος στη δημόσια υπηρεσία να κατέστη δυνατή μόλις σε μεταγενέστερο χρονικό

σημείο, το οποίο μπορεί επίσης να θεωρηθεί μειονέκτημα στην επαγγελματική σταδιοδρομία της υπαλλήλου. Ακόμη και εάν μια γυναίκα τελούσε ήδη σε υπαλληλική σχέση κατά τον χρόνο της άδειας μητρότητας αλλά — όπως ισχυρίστηκε ο προσφεύγων — δεν ευρισκόταν στη θέση της, είτε λόγω αποσπάσεως είτε για άλλους υπηρεσιακούς λόγους⁶⁶, αυτό σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει την ύπαρξη των μειονεκτημάτων που σχετίζονται με τη μητρότητα. Πράγματι, κατά την απόσπαση πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη από την υπηρεσία οι διατάξεις περί μητρότητας με τους σχετικώς προκύπτοντες περιορισμούς. Επίσης, και υπό αυτές τις συνθήκες, υφίστανται επομένως μειονεκτήματα στον επαγγελματικό βίο εν όλω. Η χορήγηση ενός επιδόματος για τη βιολογική μητρότητα κατά τον υπολογισμό των συντάξεων φαίνεται ως εκ τούτου αντικειμενικώς δικαιολογημένη.

72. Ωστόσο, επιβάλλεται επίσης να εξεταστεί — παρά το γεγονός ότι ο προσφεύγων στηρίζεται ρητώς στην πρώτη περίπτωση του άρθρου L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων — αν ο περιορισμός της χορηγήσεως του επιδόματος στις γυναίκες δικαιολογείται αντικειμενικώς.

73. Κρίσιμο είναι σε όλες αυτές τις περιπτώσεις το κοινωνικό σκέλος της μητρότητας. Ενδεχομένως είναι κρίσιμη, συναφώς, η σχετική επιχειρηματολογία του προσφεύγου

61 — Βλ. απόφαση Mahlborg (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 57).

62 — Βλ. οδηγία 92/85.

63 — Βλ. παραδείγματος χάριν, την απαρίθμηση στην απόφαση Abdoulaye κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14, σκέψη 19): βλ. επίσης προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Alber της 3ης Ιουνίου 1999, σημείο 36.

64 — Βλ. απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 1996 στην υπόθεση C-342/93, Gillespie κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-475, σκέψη 17).

65 — Βλ. σχετικώς παρόμοια περίπτωση στην υπόθεση Schnorbus (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 51, σκέψη 28).

66 — Ο προσφεύγων κάνει λόγο, στις παρατηρήσεις του, για απουσία από την ενεργό υπηρεσία λόγω αποσπάσεως, απασχολήσεως εκτός της συνήθους, προσωρινής παύσεως, άδειας για προσωπικούς λόγους (détachement, position hors cadre, mise en disponibilité, congé de convenance personnelle, σ. 13 του δικογράφου του προσφεύγοντος).

ντος ότι η κρίση του Δικαστηρίου πρέπει να βασιστεί στην ιδιότητα του γονέα.

ώστε απαιτείται η απόδειξη εννεαετούς ανατροφής. Το ίδιο ισχύει για τα τέκνα για τα οποία ασκεί γονική μέριμνα και για εκείνα που εισέρχονται στο νοικοκυριό του ως θετά τέκνα. Τα σχετικά χρονικά διαστήματα μπορεί να είναι σύντομα. Ως εκ τούτου, απαιτείται και γι' αυτά τα τέκνα η απόδειξη εννεαετούς ανατροφής.

74. Υπό τον όρο «κοινωνικό σκέλος της μητρότητας» πρέπει να νοηθούν όλοι οι περιορισμοί από βιολογικής, χρονικής και οικονομικής απόψεως, τους οποίους συνεπάγεται η ανατροφή και η επιμέλεια ενός τέκνου. Υπέρ της απόψεως ότι αντικείμενο της διατάξεως είναι η ανατροφή των τέκνων συνηγορεί το γεγονός ότι ο Γάλλος νομοθέτης απαιτεί την απόδειξη της παρελεύσεως εννέα ετών για την ανατροφή των «τέκνων εξ εννόμου σχέσεως» προκειμένου να θεωρηθεί ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την εξασφάλιση του επιδόματος. Η ανατροφή είναι βεβαίως εξίσου κρίσιμη και όσον αφορά τα βιολογικά τέκνα. Το γεγονός ότι για αυτά δεν απαιτείται απόδειξη εννεαετούς ανατροφής σημαίνει μόνον ότι ο νομοθέτης θεωρεί ότι εξυπακούεται ότι οι γονείς ανατρέφουν κατά κανόνα τα βιολογικά τους τέκνα. Αυτή η εκδοχή συνηγορεί και υπέρ της εξομωίσεως των θετών τέκνων με τα βιολογικά τέκνα, που έγινε με τον νόμο 82-599, της 13ης Ιουλίου 1982. Αν το επίδομα εξασφαλιζόταν μόνο για δημογραφικούς λόγους, ήτοι ως επιβράβευση για τη γέννηση ενός τέκνου, δεν θα υπήρχε λόγος να ισχύει και για «μητέρες βάσει εννόμου σχέσεως».

76. Προτού εξεταστεί η ενδεχόμενη αντικειμενική δικαιολόγηση του επιδόματος για τις μητέρες, πρέπει κατ' αρχάς να υπογραμμιστεί ότι η αμειγώς οικονομική πλευρά της ανατροφής τέκνων αντισταθμίζεται από το άρθρο L. 18 του κώδικα συντάξεων. Με αυτή τη διάταξη εξασφαλίζονται προσαυξήσεις συντάξεως λόγω της υπάρξεως τέκνων. Αυτή η οικονομική αντιστάθμιση των οικογενειακών βαρών εξασφαλίζεται ανεξαρτήτως φύλου και βάσει μόνον του αριθμού των τέκνων των δικαιούχων της συντάξεως.

77. Το επίδομα του άρθρου L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων έχει ωστόσο άλλο σκοπό. Ήδη η συνοχή του άρθρου L. 12, στοιχείο b), του κώδικα συντάξεων δείχνει ότι αυτή η διάταξη αποσκοπεί στην αντιστάθμιση ιδιαίτερων δυσκολιών στον επαγγελματικό βίο.

75. Τόσο για τα βιολογικά όσο και για τα θετά τέκνα, ο νομοθέτης θεωρεί ότι η ανατροφή τους γίνεται στο νοικοκυριό της μητέρας. Στο μέτρο που πρόκειται για τέκνα του συζύγου από προηγούμενη σχέση, αυτό δεν είναι κατ' ανάγκη αυτονόητο, ούτως

78. Η Γαλλική Κυβέρνηση τόνισε επανειλημμένως⁶⁷ ότι οι γυναίκες με τέκνα έχουν,

67 — Βλ. περιληψη προηγούμενων σημεία 32 και 33.

όπως δείχνει η εμπειρία, περιορισμένες ευκαιρίες για επαγγελματική σταδιοδρομία, όπως φαίνεται και από τις στατιστικές. Αιτία είναι η κοινωνική πραγματικότητα. Οι γυναίκες με τέκνα δεν υφίστανται μειονεκτήματα λόγω του ότι είναι γυναίκες, αλλά λόγω του ότι έχουν τέκνα.

79. Όσον αφορά την ανάλυση των αιτίων, σημασία μπορεί να έχει το γεγονός ότι οι γυναίκες με τέκνα έχουν περιορισμένη μόνο διαθεσιμότητα και επομένως δεν τους προσφέρονται υψηλότερες θέσεις στην ιεραρχία. Στη διαδικασία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου ο καθού Υπουργός προέβαλε μεταξύ άλλων ότι οι γυναίκες με οικογενειακά βάρη εμποδίζονται συχνά από του να προετοιμαστούν επαρκώς για τη διαδικασία επιλογής για τις ανώτερες θέσεις στην ιεραρχία.

80. Οι ενδεχομένως σχετιζόμενες με τα τέκνα περιοδοί απουσίας από την εργασία, οι περιορισμοί λόγω της εκπληρώσεως των οικογενειακών υποχρεώσεων που συνεπάγεται η ανατροφή των τέκνων υπό την ευρύτερη δυνατή έννοια και η επιμέλεια αυτών καθώς και η προσδοκία εκπληρώσεως του ρόλου της μητρότητας εκ μέρους των αρμοδίων για τη λήψη των αποφάσεων περί προαγωγών αποτελούν αίτια του κοινωνιολογικού φαινομένου της περιορισμένης προσδοκίας για επαγγελματική σταδιοδρομία από τις γυναίκες με τέκνα. Αυτό δεν ισχύει, αντιστοίχως, για τους πατέρες. Ακόμα και όταν οι πατέρες αναλαμβάνουν οικογενειακές υποχρεώσεις, αυτό δεν επηρεάζει αρνητικά, όπως έχει δείξει η εμπειρία — εν πάση περιπτώσει στο σύγχρονο κοινωνικό πλαίσιο — την επαγγελματική σταδιοδρομία κατά τρόπο συγκρίσιμο με ό,τι συμβαίνει με τις μητέρες.

81. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου «η αρχή της ισότητας των αμοιβών, όπως και η γενική αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων της οποίας αποτελεί ειδική έκφραση, προϋποθέτει ότι οι άνδρες και οι γυναίκες εργαζόμενοι στους οποίους εφαρμόζεται η αρχή αυτή τελούν σε παρεμφερείς καταστάσεις»⁶⁸. Όπως εκτέθηκε προηγουμένως, οι μητέρες στην εργασία δεν απολαμβάνουν, ωστόσο, την ίδια θέση με τους πατέρες, από πολλές απόψεις.

82. Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει επανειλημμένως ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως σκοπεί στην επίτευξη ουσιαστικής και όχι τυπικής ισότητας⁶⁹. Τούτο πρέπει να ισχύει και για την αρχή της ισότητας των αμοιβών, στο μέτρο που γίνεται επίκλησή της προκειμένου να κριθούν πραγματικά περιστατικά που δεν εμπιπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ή άρθρου 141, παράγραφος 2, ΕΚ, ή άρθρου 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο 14 για την κοινωνική πολιτική, που αφορούν τον συμφωνημένο μισθό ή τη σταθερή αμοιβή ανά ώρα.

83. Όπως ακριβώς το Δικαστήριο άφησε και στο παρελθόν στα κράτη την μέλη ευχέρεια εκτιμήσεως, στο πλαίσιο της οδηγίας περί της ισότητας μεταχειρίσεως⁷⁰ προκειμένου να «εξισορροπηθούν τα μειονεκτήματα που προκύπτουν για τη γυναίκα, και όχι για τον

68 — Βλ. απόφαση στην υπόθεση *Abdoulaye* κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 15, σκέψη 16) με περαιτέρω παραπομπές· βλ. επίσης απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1998 στην υπόθεση C-411/96, *Boyle* κ.λπ. (Συλλογή 1998, σ. I-6401, σκέψη 39).

69 — Βλ. απόφαση *Mahlburg* (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 57, σκέψη 26), και απόφαση της 30ής Απριλίου 1998, C-136/95, *Thibault* (Συλλογή 1998, σ. I-2011, σκέψη 26), καθώς και αποφάσεις *Badeck* κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11, σκέψη 32) και *Abrahamsson* και *Anderson* (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10, σκέψη 48).

70 — Οδηγία 76/207/ΕΟΚ (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 25).

άνδρα, ενόψει της διατηρήσεως της θέσεως εργασίας»⁷¹, πρέπει να μπορούν να λαμβάνονται υπόψη και τα πλεονεκτήματα που συνδέονται με τη μητρότητα ενόψει της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, όταν αυτή αποτελεί τη βάση υπολογισμού της συντάξεως γήρατος.

84. Η επιφύλαξη χορηγήσεως του επιδόματος στις μητέρες δεν αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας των αμοιβών όταν σκοπεύει στην αντιστάθμιση επαγγελματικών μειονεκτημάτων που συνδέονται με την μητρότητα, καθώς οι μητέρες δεν βρίσκονται, από κοινωνιολογικής απόψεως, και όπως έχει αποδειχθεί στατιστικώς, στην ίδια θέση με τους πατέρες όσον αφορά την επαγγελματική τους σταδιοδρομία⁷².

85. Η κατάσταση θα είχε διαφορετικά μόνον εάν, παραδείγματος χάρι, ο χρόνος απουσίας από την υπηρεσία λόγω ανατροφής μπορούσε να αντισταθμιστεί σε χρήμα, και αξίωση για την καταβολή του σχετικού ποσού είχαν τόσο οι μητέρες όσο και οι πατέρες, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της γονικής άδειας. Σε αυτή την περίπτωση, κρίσιμο θα ήταν το ζήτημα ποιος από τους γονείς έκανε χρήση αυτής της δυνατότητας και ενδεχομένως υπέστη μειονεκτήματα στην επαγγελματική του σταδιοδρομία. Σε αυτή την περίπτωση, αυτό θα αποτελούσε αντικειμενικό κριτήριο για τη διαφοροποίηση. Ωστόσο, στην συγκεκριμένη περίπτωση, δεν πρόκειται για μια τέτοια κατάσταση.

86. Η δικηγόρος του προσφεύγοντος τόνισε κατά την προφορική διαδικασία ότι η επίδικη

διάταξη, που ανάγεται αρχικώς στο 1924, αποσκοπούσε να διευκολύνει τις γυναίκες στην απομάκρυνση από τον επαγγελματικό βίο. Η θεώρησή της πρέπει να γίνει στο πλαίσιο μιας πολιτικής που είχε στόχο να απομακρύνει τις γυναίκες από τον επαγγελματικό βίο και να εξασφαλίσει την παραμονή τους στις οικιακές ενασχολήσεις. Αυτή η αντίληψη είναι παρωχημένη. Η διάταξη δεν μπορεί, επομένως, να εξακολουθεί να ισχύει.

87. Σε αυτό πρέπει να αντιταχθεί ότι βεβαίως η διάταξη ανάγεται ενδεχομένως στο 1924⁷³, κρίσιμο είναι, ωστόσο, το γεγονός ότι ο νόμος τροποποιήθηκε το 1964⁷⁴ και έλαβε την τελική του μορφή το 1982⁷⁵. Ο Γάλλος νομοθέτης δεν «λησμόνησε» επομένως να καταργήσει μία από κοινωνικής και πολιτικής απόψεως παρωχημένη διάταξη, αλλά την περιέλαβε ρητώς στο πλαίσιο διαφορετικών κοινωνικών συνθηκών. Δεν μπορεί, επομένως, να γίνει επίκληση των λόγων που οδήγησαν τον ιστορικό νομοθέτη του 1924 να θεσπίσει την παρούσα διάταξη.

88. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε, επιπλέον, ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι άνδρες και οι γυναίκες πρέπει να τυγχάνουν απολύτως ίσης μεταχειρίσεως στον ρόλο τους ως γονέων. Στηρίχθηκε, συναφώς, στην απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 1988 στην υπόθεση 312/86⁷⁶. Πρόκειται, συναφώς, για διαδικασία λόγω παραβάσεως της Συνθήκης, στην

71 — Βλ. απόφαση στην υπόθεση Hofmann (προπαρατεθείσα στην υπομείωση 57, σκέψη 27).

72 — Βλ. επίσης απόφαση Abdoulaye κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υπομείωση 15, σκέψεις 20 και 22).

73 — Άρθρο 18 του νόμου της 14ης Απριλίου 1924, *Journal officiel de la République française* της 15ης Απριλίου 1924.

74 — Άρθρο 12 του νόμου 64-1339, της 26ης Δεκεμβρίου 1964, *Journal officiel de la République française* της 30ης Δεκεμβρίου 1964, σ. 11835.

75 — Νόμος 82-599, της 13ης Ιουλίου 1982, *Journal officiel de la République française* της 14ης Ιουλίου 1982, σ. 2239.

76 — Απόφαση Επιτροπής κατά Γαλλίας (προπαρατεθείσα στην υπομείωση 26).

οποία η Επιτροπή επικαλέστηκε την ατελή μεταφορά της οδηγίας 76/207. Στο πλαίσιο της τροποποίησης της νομοθεσίας για την εκτέλεση της οδηγίας ο νομοθέτης εισήγαγε μία διάταξη⁷⁷, κατά την οποία η «εφαρμογή των εθίμων, των ρητρών συμβάσεων εργασίας, των συλλογικών συμβάσεων ή συλλογικών συμφωνιών που ισχύουν κατά την ημερομηνία δημοσίευσής αυτού του νόμου, και που παρέχουν ειδικά δικαιώματα στις γυναίκες»⁷⁸ δεν αντίκειται στον νόμο. Κατά την υφιστάμενη ρύθμιση οι εργοδότες, οι ενώσεις εργοδοτών και οι οργανισμοί μισθωτών υποχρεούνται να καταστήσουν τις εν λόγω διατάξεις σύμφωνες με τις διατάξεις του εργατικού κώδικα⁷⁹. Η Επιτροπή δεν αρκέστηκε σε αυτό. Προέβη στην απαρίθμηση μίας σειράς μέτρων υπέρ των γυναικών που αναγράφονται στις συλλογικές συμβάσεις⁸⁰. Η Επιτροπή δέχθηκε ότι «ορισμένα από τα εν λόγω ειδικά δικαιώματα μπορούν να υπαχθούν σε εξαιρέσεις από την εφαρμογή της οδηγίας οι οποίες, προβλεπόμενες από το άρθρο 2, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας, αφορούν, αντιστοίχως, τα σχετικά με την προστασία της γυναίκας μέτρα, ιδίως όσον αφορά την εγκυμοσύνη και τη μητρότητα, και τα μέτρα που αποσκοπούν στην προώθηση της ισότητας των ευκαιριών. Εντούτοις, θεωρεί ότι, με τη γενικότητά της, η γαλλική νομοθεσία επιτρέπει τη διατήρηση, για απροσδιόριστη περίοδο, άνισης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών που είναι αντίθετη προς την οδηγία»⁸¹.

89. Το Δικαστήριο δεν προέβη σε χωριστή εξέταση των μεμονωμένων διατάξεων που επικαλέστηκε η Επιτροπή. Προέβη μόνον στη γενική διαπίστωση ότι:

«Όπως αποδεικνύεται από ορισμένα εξ αυτών των παραδειγμάτων, τα διατηρηθέντα εν ισχύ ειδικά δικαιώματα αφορούν ενίοτε την προστασία των γυναικών, υπό την ιδιότητα ηλικιωμένων εργαζομένων ή γονέων, ιδιότητα που μπορούν να έχουν συγχρόνως οι εργαζόμενοι άρρενες και οι θήλεις εργαζόμενοι»⁸².

Ωστόσο, αυτή η διαπίστωση δεν παρέχει ενδείξεις σχετικά με το πώς το Δικαστήριο θα αξιολογούσε μία διάταξη όπως η επίδικη στην προκειμένη περίπτωση, που αποσκοπεί στην αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων στην επαγγελματική σταδιοδρομία που συνδέονται με τη μητρότητα.

90. Εκ μέρους της Επιτροπής και του προσφεύγοντος αντιτάχθηκε κατά της υπό κρίση ρυθμίσεως ότι περιέχει «αυτομάτως» προτίμηση των γυναικών. Τούτο είναι ανεπίτρεπτο.

77 — Αυτόθι, σκέψη 4.

78 — Αυτόθι, σκέψη 4.

79 — Αυτόθι, σκέψη 4.

80 — Αυτόθι, σκέψη 8.

81 — Αυτόθι, σκέψη 9.

82 — Αυτόθι, σκέψη 14.

91. Η επιχειρηματολογία αυτή ανάγεται στην απόφαση Kalanke⁸³, με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα σύστημα ποσοστώσεων βάσει των προσόντων των υποψηφίων⁸⁴ ήταν ασυμβίβαστο με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως λόγω της εξασφαλιζόμενης με αυτό «αυτόματης» προτιμήσεως θηλέων υποψηφίων. Σε μεταγενέστερες αποφάσεις⁸⁵, το Δικαστήριο έκρινε συμβατές με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως διατάξεις των κρατών μελών για την προώθηση των γυναικών στον επαγγελματικό βίο, από τις οποίες εξέλειπε ο επικρινόμενος αυτοματισμός.

92. Όλες αυτές οι αποφάσεις αφορούσαν νόμους για την προώθηση των γυναικών ως φυλετικής ομάδας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν πρόκειται για ένα τέτοιο μέτρο. Πρόκειται για την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων, που δεν πλήττουν τις γυναίκες ως φυλετική ομάδα, αλλά συνδέονται με τον ρόλο τους ως μητέρων. Ως εκ τούτου, η υπό κρίση περίπτωση εμφανίζει ομοιότητες με την υπόθεση Abdoulaye κ.λπ., στην οποία επίσης πρόκειται για την αντιστάθμιση συγκεκριμένων μειονεκτημάτων στον επαγγελματικό βίο που συνδέονται με την μητρότητα.

83 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12.

84 — Βλ. σκέψη 8 της αποφάσεως (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12).

85 — Αποφάσεις Marshall (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 13), Badeck κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11) και Abrahamsson και Anderson (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10, σκέψεις 60 και 61).

93. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι η επίδικη ρύθμιση συνάδει με το άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ στο οποίο τίθεται η βασική αρχή της ισότητας των αμοιβών. Σε περίπτωση που η υπό κρίση περίπτωση εντάσσεται σε διαφορετικό χρονικό πλαίσιο, ισχύει και πάλι το ίδιο συμπέρασμα. Εάν η υπόθεση αναχθεί — όπως τονίστηκε αρχικώς — στο χρονικό σημείο υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, έχει εφαρμογή το άρθρο 141 ΕΚ. Η τεθείσα με αυτό το άρθρο βασική αρχή της ισότητας των αμοιβών εφαρμόζεται κατά τον ίδιο τρόπο ενόψει των εν λόγω πραγματικών περιστατικών. Το άρθρο 141, παράγραφος 4, ΕΚ, δεν χορήγει, ως εκ τούτου, περαιτέρω εξετάσεως, διότι η χορήγηση του επιδόματος δεν αποτελεί θετική ενέργεια υπέρ των γυναικών ως υποεκπροσωπούμενο φύλο, αλλά μέτρο για την αντιστάθμιση των δυσχερειών που αντιμετωπίζουν οι μητέρες στον επαγγελματικό βίο λόγω της ανατροφής των τέκνων. Επίσης δεν είναι αναγκαία η επίκληση του άρθρου 6, παράγραφος 3, του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο πρωτόκολλο 14 για την κοινωνική πολιτική, διότι η λύση που προτείνω συνδέεται άμεσα με την αρχή της ισότητας.

94. Μόνο για την περίπτωση που το Δικαστήριο δεν θεωρήσει τις συντάξεις των υπαλλήλων «αμοιβή» υπό την έννοια της Συνθήκης, τίθεται ζήτημα εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Το άρθρο L. 12, στοιχείο β), του κώδικα συντάξεων μπορεί ευχερώς να υπαχθεί τόσο στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, όσο και στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β).

VI — Συμπέρασμα

95. Ενόψει των προεκτεθέντων, προτείνω να δοθεί στο προδικαστικό ερώτημα η ακόλουθη απάντηση:

«Οι συντάξεις που καταβάλλονται βάσει του γαλλικού συστήματος συνταξιοδότησεως συνιστούν αμοιβή υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ (τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ έχουν αντικατασταθεί από τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ). Το άρθρο L. 12, στοιχείο b), du code des pensions civiles et militaires de retraite (κώδικα συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών) δεν αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας των αμοιβών»